Szok jest taką reakcją na tekst, kiedy przeświadczenia i przyzwyczajenia czytelnika zostają zburzone; można rozumieć ją jako przeciwieństwo oczarowania. Temu pojęciu zaczerpniętemu ze słownika języka codziennego w teorii literatury odpowiadają zazwyczaj takie pojęcia, jak transgresja, defamiliaryzacja, trauma czy wzniosłość [*sublime*], które, jak słusznie zauważa Felski, w ostatnich latach były wręcz fetyszyzowane. W tym rozdziale, choć Felski przypuszcza obszerny atak na wywodzące się z myślenia awangardy łączenie szoku z czymś nowym i uważanie go za „broń ostateczną” przeciwko mentalnie ograniczonej burżuazji, naiwnym masom i strażnikom kultury, znacznie bardziej przekonująco wybrzmiewa jej krytyka naiwnej filozofii literatury Marthy Nussbaum i Wayne’a C. Booth’a, w której książki metaforycznie nazywane są „przyjaciółmi”. Jak zauważa Felski, spotkania z takimi tekstami, jak *Mdłości* Jeana-Paula Sartre’a, *Środek zaradczy* Bertolta Brechta czy *Bachantki* Eurypidesa, są jak „policzek, jak ożywcza napść” na rozumowanie i sferę emocjonalną.

Neofenomenologiczny manifest Felski poparty jest licznymi błyskotliwymi przykładami interpretacji tekstów literackich i z pewnością znaleźć tutaj można wiele inspirujących i świeżych myśli, choć nieraz można mieć poważne wątpliwości, czy rzeczywiście — jak głosi *blurb* na okładce — autorce udało się podważyć „zasadność wielu teoretycznoliterackich dogmatów”. Prawem manifestu *Literatura w użyciu* nie wyczerpuje zarysowanego w niej projektu, jednak w anglosaskiej humanistyce stała się już książką wpływową i, jak się zdaje, również w Polsce wraz z publikacją tłumaczenia ma szanse na szerszą recepcję. Natomiast na ile postulaty autorki okazały się żywotne, można przekonać się, sięgając po najnowszą książkę Felski: *Limits of Critique*.

Aleksandra Koszela

Uniwersytet Wrocławski

Każdy może być pisarzem

DOI: 10.19195/0867-7441.22.10

Recenzja: Lidia Gąsowska, *Fan fiction. Nowe formy opowieści*, Korporacja Ha!art, Kraków 2015, ss. 328.

Słowa kluczowe: *fan fiction*, fanfik, popkultura, kultura popularna, fanfikcja, cyberkultura, reinterpretacja, *retelling*

Keywords: fan fiction, pop culture, popular culture, cyberculture, reinterpretation, retelling

Wydaje się, iż każdy, kto choć trochę interesuje się wytworami kultury popularnej, przynajmniej raz spotkał się z szeroko pojętą twórczością fanowską, zwaną *fan fiction*. Zjawisko to stało się przedmiotem zainteresowania wielu badaczy —

zarówno polskich, jak i zagranicznych. Jednak, ze względu na swoją stosunkową świeżość oraz ciągłą transformację, nie jest ono jeszcze dostatecznie opisane. W gronie badaczy analizujących zjawisko *fan fiction* znalazła się Lidia Gąsowska, która w książce *Fan fiction. Nowe formy opowieści* przybliżyła ten typ twórczości.

Autorka stara się pokazać problem twórczości fanowskiej w możliwie najszerszy, a jednocześnie jak najbardziej szczegółowy sposób. Pierwsze dwa rozdziały książki przedstawiają zarys historyczny zjawiska *fan fiction*, czyli czynniki, które doprowadziły do jego zaistnienia. Gąsowska skupia się tam na ukazaniu ewolucji mediów, która doprowadziła do powstania Internetu, a później — fanfikcji. Autorka zwraca uwagę, że wraz z przemianą mediów zmienia się sposób kreowania świata oraz postrzeganie rzeczywistości w ogóle. Próbuje również wytłumaczyć, kim są użytkownicy kultury internetowej. Przed pojawieniem się Internetu podział ról w medialnym schemacie komunikacyjnym nie pozostawiał żadnych wątpliwości: nadawca był tym, kto przekazywał komunikat, natomiast odbiorca tym, który w jakiś sposób go odczytywał. Był czytelnik/widz oraz autor. Jednak wraz z rozpowszechnieniem Sieci role te zatarły się — dotychczasowi odbiorcy stali się aktywnymi uczestnikami (cyber)kultury. Czytelnik/widz nie musi być już biernym adresatem dzieła — jeśli chce, może je współtworzyć. Ta zmiana możliwa jest właśnie dzięki Internetowi — systemowi łączącemu komunikujące się podmioty, którego specyfikę funkcjonowania również opisuje Gąsowska.

Dwa kolejne rozdziały — *Fikcja fanowska dziś — rekonesans* oraz *Praktykowanie opowiadań „fan fiction”* — traktują już bezpośrednio o zjawisku *fan fiction* i ze względu na praktyczne podejście autorki są, w mojej opinii, najciekawsze. Gąsowska przedstawia tu problemy definicyjne związane z tym rodzajem twórczości. Opisuje również kilka możliwych klasyfikacji *fan fiction*, uwzględniających m.in. kryteria takie, jak: zastosowana poetyka (np. historie alternatywne, rozwijające wątki drugoplanowe itd.), rodzaj twórczości, na którym oparto daną fanfikcję (np. songfik, videofik), czy elementy wyróżniające konkretną fabułę (np. *crossover fiction*, *mpreg*, *slash fiction*). Poza tym przedstawia interesujący *Praktyczny poradnik fanfikowca*, w którym przytacza wyszukane w Internecie zasady pisania dobrych fanfików, czyli twórczości fanowskiej w formie opowiadań. Można znaleźć tam zarówno rady o dużym stopniu ogólności — jak np. tę o konieczności dobrego przemyślenia fabuły — jak i sugestie bardziej szczegółowe, np. tę, że warto wybrać punkt widzenia jednego bohatera i się go trzymać¹.

Oprócz próby uporządkowania chaosu definicyjnego związanego z szeroko pojętym *fan fiction* oraz propozycji sklasyfikowania tego zjawiska Lidia Gąsowska dzieli się swoimi spostrzeżeniami na temat cech, które według niej są znamienne dla twórczości fanowskiej (m.in. intertekstualność, emocjonalność, grafomania). Podejmuje również próbę scharakteryzowania samych autorów fanfikcji. W tym celu szuka odpowiedzi na pytania o powody, dla których powstają

¹ L. Gąsowska, *Fan fiction. Nowe formy opowieści*, Kraków 2015, s. 229–243.

reinterpretacje utworów popkulturowych, zastanawia się również nad umiejętnościami i zasobem wiedzy, jakie muszą posiadać ich autorzy. Dogłębnie analizuje też tzw. komunikację fanowską, czyli relację między fanem, fanfikiem i odbiorcą/fanem/ponownym autorem². Swoje rozważania ilustruje ogromną liczbą przykładów twórczości fanowskiej, a także cytatów z forów i stron internetowych, które skupiają wokół siebie wszystkich zaangażowanych w istnienie tego zjawiska.

To właśnie obecność materiałów źródłowych sprawia, że książka Lidii Gąsowskiej jest publikacją bardzo ciekawą. Ich lwią część stanowią wspomniane już kilkakrotnie fanfiki. Selekcja opowiadań została przeprowadzona bardzo trafnie — liczne przykłady przedstawione przez autorkę pozwalają lepiej zrozumieć różnice pomiędzy poszczególnymi gatunkami *fan fiction*, a ponadto dobrze ilustrują prezentowane przez nią tezy. Czytając opowiadania najeżone wyświechtanymi metaforami czy błędami ortograficznymi i stylistycznymi, widzimy, że to, co badaczka napisała o grafomanii twórczości fanowskiej, nie jest bynajmniej przesadą. Z kolei wypowiedzi osób uczestniczących w komunikacji fanowskiej pozwalają lepiej zrozumieć specyfikę tego środowiska i pokazują, jak wielkie znaczenie dla rozwoju fanfikcji — oraz samych jej uczestników — mają ich wzajemne relacje. Przemawia to do czytelnika znacznie bardziej niż wnioski w postaci suchych stwierdzeń.

Sam język książki — szczególnie dwóch pierwszych, typowo teoretycznych rozdziałów — jest naukowy. Nie jest to jednak zarzut, jako że taki właśnie miał być charakter tej publikacji. Jednak ze względu na zastosowanie wielu specjalistycznych terminów — które mogą być niezrozumiałe dla osób niezajmujących się tym tematem — a także długie, wielokrotnie złożone zdania i przeskakiwanie od jednej teorii do drugiej — jak się wydaje — książka może okazać się zbyt trudna dla czytelnika nieprzyzwyczajonego do odbioru tego typu tekstów.

Sprawy nie ułatwiają również odwracające często uwagę od tekstu głównego przypisy — a tych w tekście nie brakuje. Lidia Gąsowska w swojej pracy wielokrotnie odwołuje się do tez postawionych przez innych badaczy. Nie ma w tym nic dziwnego, oczywiście jest bowiem, że publikacji naukowej nie powinno się — a nawet nie należy — pisać w oderwaniu od refleksji opublikowanych wcześniej przez innych badaczy. Jednak momentami w przypadku tej książki stosunek wniosków własnych autorki do przedstawionych przez nią streszczeń poglądów innych badaczy wydaje się nie do końca odpowiedni. Nierzadko przytaczane są tu dość obszerne omówienia tekstów innych autorów. Ponadto wiele ze zdań rozpoczętych przez Gąsowską kończy się cytatami z innych tekstów. Można przez to odnieść wrażenie, jakby niektóre fragmenty książki stanowiły kolaż wniosków innych specjalistów. Przebijając się przez gąszcz teorii i refleksji różnych badaczy, trudno jest czasami wychwycić, które z tez postawionych w książce są tezami autorskimi, a które pochodzą od innych badaczy.

² Zob. *ibidem*, s. 171.

Fan fiction to zjawisko, które — choć pojawiło się stosunkowo niedawno — błyskawicznie powiększa swój zasięg, nieustannie przy tym ewoluując: z upływem czasu w Sieci pojawiają się kolejne jego odmiany, a historie tworzone przez fanów bywają nieraz bardziej rozbudowane od oryginału. Z tego powodu praktycznie niemożliwe jest napisanie tekstu, który byłby w stu procentach aktualny i obejmowałby wszystkie aspekty związane z tym rodzajem twórczości. Jednak książka *Fan fiction. Nowe formy opowieści* Lidii Gąsowskiej to całkiem udana próba usystematyzowania wiedzy na temat fanfikcji. Warto zapoznać się z nią choćby dlatego, że jest to chyba pierwsza tak obszerna polska publikacja dotycząca tego zjawiska. Autorka w swoich badaniach potraktowała je w sposób interdyscyplinarny, czyniąc je niejako przyczynkiem do dyskusji na temat zmian, jakie zachodzą — i mogą zajść — w społeczeństwie w związku z jego technologicznym postępem.

Joanna Płoszaj

Uniwersytet Wrocławski

Literaturoznawcze spojrzenie na fenomen bestsellerów

DOI: 10.19195/0867-7441.22.11

Recenzja: Agnieszka Moroz, *Jak uwieść czytelnika? Jonathan Carroll i Andrzej Sapkowski wobec kulturowych koncepcji śmierci*, Wydawnictwo Pisarze.pl, Warszawa 2014, ss. 92.

Słowa kluczowe: literatura *fantasy*, literatura popularna, bestseller, śmierć w literaturze, Andrzej Sapkowski, Jonathan Carroll

Keywords: fantasy literature, popular literature, bestseller, death in literature, Andrzej Sapkowski, Jonathan Carroll

Fenomen poczytności książek z kręgu literatury popularnej należy do zagadnień, które wymykają się całościowym omówieniom przede wszystkim ze względu na konieczność połączenia w analizie wielu perspektyw — zarówno literaturoznawczych, jak i socjologicznych oraz psychologicznych. W opublikowanej nakładem Wydawnictwa Pisarze.pl w 2014 r. książce *Jak uwieść czytelnika? Jonathan Carroll i Andrzej Sapkowski wobec kulturowych koncepcji śmierci* próbę udzielenia odpowiedzi na postawione w tytule pytanie podejmuje Agnieszka Moroz. Badaczka poddaje analizie twórczość dwóch pisarzy, cieszących się w Polsce dużym zainteresowaniem, ujmując temat dwojako. Z jednej strony, prezentuje obszerną listę różnorodnych technik pisarskich, mających na celu zjednanie autorom czytelników, z drugiej zaś — przedstawia sposoby ujmowania przez nich tematyki śmierci w poszczególnych utworach. Zaproponowana przez Moroz ana-